

KONSUMTIONEN ÅR 1970 — VÄRDET AV EN PROGNOSE

Av Gustav Endrédi

Innovationsaktiviteter och substitutionseffekter tillhör de mest svårbedömbara faktorerna vid upp- rättandet av konsumtionsprognoser. Erfarenheten visar också att man vid föregående prognos ägnat allt för liten uppmärksamhet åt prisutvecklingen. Trots detta har resultatet varit övervägande positivt. Inte minst med hänsyn till de tidigare lär- domarna är förhoppningarna därför goda att kunna beskriva konsumtionsutvecklingen för de framförvarande 5—6 åren med små felmargina- ler, framhåller här dipl ekon GUSTAV ENDRÉDI, en av männen bakom den konsumtionsprognos för 1970 som utarbetats inom IUI för långtidsut- redningens räkning.

Konsumtionsstudier utgör ett stående inslag i ar- betet vid Industriens Utredningsinstitut. Raden av dessa publikationer började med en omfat- tande analys av den privata konsumtionens ut- veckling under perioden 1931 till 1955. I denna stora undersöknings spår har även vissa delom- råden inom konsumtionen blivit föremål för när- mare undersökning och specialstudier rörande beklädnadskonsumtionen, bilismen, populärpress- marknaden och dryckeskonsumtionen har publi- cerats. I ett flertal av dessa arbeten har även pre- senterats prognoser baserade på analysresultaten.

Mot denna bakgrund fick Industriens Utred- ningsinstitut i uppdrag av finansdepartementet att för 1965 års långtidsutrednings räkning utarbeta en prognos för den privata konsumtio- nen år 1970. Prognosen, som nyligen blivit fär- dig, ingår i långtidsutredningens huvudrapport (SOU 1966:1) men har också publicerats — kompletterad med en omfattande tabellbilaga — i en särskild skrift. (G Albinsson—G Endrédi, *Den privata konsumtionen 1950—70*, Stockholm 1966.)

Tabellbilagan innehåller konsumtionsuppgifter för perioden 1950—64 och avser löpande priser, utgiftsandelar, volymindex och prisindex för nio huvudgrupper och ett 80-tal undergrupper. Dessa

statistiska serier har i allt väsentligt beräknats enligt samma principer som i IUI:s tidigare arbeten. Informationsmaterialet till dessa beräkningar har under tiden blivit rikligare, vilket gjort det möjligt att komplettera och justera de äldre serierna på många punkter. I förhållande till institutets tidigare publicerade konsumtionsstatistik har beräkningarna kompletterats med 15 nya undergrupper, exempelvis konserverade grönsaker, kylskåp, körutbildning, flygresor, båtar m m, och 27 äldre undergrupper har reviderats.

Den nu publicerade skriften, som skisserar den framtida konsumtionsutvecklingen i stora drag, planeras bli åtföljd av en serie publikationer som kommer att behandla de olika större konsumtionsområdenas utveckling mera i detalj.

Lyxkonsumtion stiger mest

I likhet med IUI:s tidigare konsumtionsstudier grundar sig prognoserna i de flesta fall på en analys av hur efterfrågan reagerar vid inkomst- och prisförändringar. Som senare kommer att visas har denna uppläggning hittills givit acceptabla resultat.

Prognosresultatet som sammanfattas i nedanstående tabell visar, att nödvändighetsvaror — där vi redan i utgångsläget har en hygglig stan-

Den privata konsumtionens utveckling 1964—1970

	1964		1964—70		1970
	Konsumtions- utgift milj kr	Utgifts- andel %	Volym- ökning %	Utgifts- andel %	Utgifts- andel %
Livsmedel	20 000	37,6	10,6		35,4
varav: drycker och tobak	6 150	11,6	23,2		11,5
Bostad	7 300	13,7	30,4		14,2
Beklädnad	5 450	10,2	23,5		9,9
Hushållsutrustning	2 650	4,9	28,2		5,0
Resor	6 950	13,1	34,6		13,9
Rekreation	5 400	10,1	27,9		10,8
Sjukvård och hygien	2 450	4,6	28,9		5,2
Övriga varor och tjänster	3 050	5,8	19,6		5,6
Summa	53 250	100	21,7		100

dard — kommer att expandera måttligt. Detta gäller exempelvis livsmedel och beklädnad, medan däremot den mer lyxbetonade huvudgruppen resor — inklusive personbilar — beräknas stiga mest. Denna tendens återfinns inom varje huvudgrupp, när man ser på hur de olika delposterna med varierande angelägenhetsgrad kommer att utvecklas. Här refereras prognosresultatet i några korta drag.

● De mest utvecklade industriländernas livsmedelskonsumtion karakteriseras av en ganska hög och tidsmässigt ganska oförändrad kaloriförbrukning per capita. I Sverige håller den tom på att sjunka. Medan den huvudsakliga kalorikällan i fattigare länder är spannmål och potatis, svarar dessa produkter endast för ca en tredjedel av svenskarnas kaloriförbrukning. Det gäller vidare för de mest utvecklade industriländerna, att en övervägande del av den konsumerade proteinmängden har animaliskt ursprung.

Trots att prognoserna är utarbetade i ekonomiska termer, antyder de ändå vilka förskjutningar man kan förvänta i livsmedelskonsumtionen i näringsmässiga avseenden. Vegetabilier beräknas exempelvis stiga volymmässigt med endast 5,1 procent, medan för de animaliska livsmedlen prognosticeras en volymökning på 9,3 procent. Konsumtionen av en del vegetabiliska livsmedel beräknas tom sjunka under prognosperioden. Nedgången beräknas bli 7,8 procent för mjöl och mjölprodukter, 9,9 procent för potatis och 13,6 procent för socker och kryddor.

Att vegetabilier i sin helhet beräknas volymmässigt stiga trots nedgången i dessa poster, sammanhänger med övergången till köp av högre förädlade livsmedel. För konserverade och djupfrysta livsmedel förutses t ex mycket stark ökning.

● Som följd av den bristsituation som rått på bostadsmarknaden under hela efterkrigstiden kan prognosen inte grundas på en efterfrågeanalys. I stället har 1970 års bostadskonsumtion framräknats under förutsättning att långtidsutredningens kalkyl om bostadsbyggandet (100 000 lägenheter per år) förverkligas.

Skapningsbehovet stiger och tätheten ökar — en utveckling som ger svårbedömbara substitutionseffekter för prognosmakaren.

Beklädnadsköpen beräknas stiga i stort sett i takt med totalkonsumtionens tillväxt. Som följd av att olika typer av färdiga plagg kan i hög grad ersätta varandra har alla dessa sammanförts i en enda grupp ”kläder” och prognosen räknar med en ökning med 29 procent för denna grupp. För skor förutses en 10-procentig ökning, medan för köp av tyg, garn och skrädderitjänster antas oförändrad volym.

● Det är naturligt att räkna med stark ökning av efterfrågan på hushållsutrustning, när antalet hushåll ökar. Även om inte hela nytillskottet av

bostäder kan slå igenom i ett ökat hushållsantal, måste en så hög nyproduktion stimulera hushållsbildningen kraftigt. Därtill bör man lägga ökningen i fritidshusbeståndet för att kunna uppskatta behovet av bosättningsartiklar, köksutrustning, hushållsapparater o dyl. Av denna anledning prognosticeras stark ökning för köp av möbler och vissa hushållsapparater. Försäljningen beräknas stiga måttligt för dammsugare och symaskiner, där hushållstäckningen redan är hög och försäljningen huvudsakligen består av ersättningsköp.

● Resegruppens starka ökning sammanhänger med personbilsinnehavets fortsatta spridning. Personbilsbeståndet beräknas uppgå till 2 350 000 bilar vid 1970 års slut, motsvarande 291 bilar per 1 000 invånare. Denna biltäthet uppnåddes i USA åren 1953—54.

Inriktningen mot högre kvaliteter väntas göra sig gällande både beträffande egna fordon och resetjänsterna i övrigt. Motorcyklar ersätts med bilar och små bilar med större. Flygresornas starka ökning kan också ses som en övergång till högre kvalitet. Den näst största undergruppen efter bilarna är de kollektiva transportmedlen. Kort- och mellandistansresorna beräknas bli hårdast drabbade av bilbeståndets utveckling. Prognosen räknar emellertid med att nedgången där uppvägs av en ökning i de långa resorna och i vissa typer av lokala resor, så att undergruppen i sin helhet förblir i stort sett oförändrad.

● Reseefterfrågans ökning sammanhänger med konsumenternas rekreationsbehov, som beräknas stiga — exklusive resor — med 28 procent. Mycket stora olikheter i de hithörande gruppernas utveckling kan förväntas. Vid sidan av starkt expanderande poster som sportartiklar (volymökning 60 procent), foto (54 procent), kan en i stort sett oförändrad nivå förväntas i fråga om utgifter för levande underhållning och endast måttliga öknningar i fråga om köp av tidningar och böcker.

● Prognosen för sjukvård och hygien är skönmässig, dels beroende på bristsituationen på vissa hithörande områden — sjukhusvistelse — dels på grund av det statistiska underlagets ofullkomligheter.

● Restgruppen övriga varor och tjänster väntas totalt sett stiga något långsammare än den totala konsumtionen, nämligen med 20 procent. Delvis beror detta på att stigande relativa priser förutsatts för några hithörande undergrupper, exempelvis för hemhjälp, där en nedgång väntas med 10 procent. Klart expansiva är däremot telefon, telegram och rengöringsmedel.

Som avslutning på referatet av prognosresulta-

ten kan vi konstatera, att den förutsedda utvecklingen följer huvudlinjerna i efterkrigstidens utveckling. För posten beklädnad innebär dock prognosen en viss acceleration, medan det motsatta gäller för resor.

Prognosens värde

Nyttan av all slags prognosverksamhet beror på prognosernas säkerhet. Det är ganska svårt att avge ett allmänt omdöme om dessa prognoser i detta avseende. Uppenbarligen är det orealistiskt att förvänta en fullständig överensstämmelse mellan prognos och verklighet. De ekonomiska sammanhangen är så komplicerade, att en prognos icke låter sig göras på annat sätt än genom att grunda den på teorier som starkt förenklar verkligheten. Man vet exempelvis mycket väl, att förutom rent ekonomiska faktorer spelar även individens smak, intressen, uppfostran och miljö en viktig roll för hur konsumtionsbeloppet disponeras. Vi vet också att dessa faktorer förändras ganska långsamt, men det innebär onekligen en viss förenkling, när vi i prognosen negligerar dessa icke-ekonomiska faktorer inverkan.

För att en prognos av den här typen skall träffa "i prick" måste dels konsumtionens förklaringsfaktorer — folkmängd, inkomster och priser — under prognosperioden utvecklas helt i överensstämmelse med prognosens förutsättningar, dels det numeriska samband som används för prognostisering vara exakt. En sådan noggrannhet är orimlig att eftersträva. Vad man bör försöka åstadkomma är att hålla prognosfelen låga, så att prognoserna beskriver framtidsutvecklingen någorlunda väl och därmed bereder en tillräckligt god grund att stå på när det gäller beslutsfattande och handling.

Ett sätt att bedöma den nu presenterade prognosens tillförlitlighet är att se närmare på hur säkra de förutsättningar är, varpå prognosen är grundad. Ett annat sätt är att undersöka, hur tidigare gjorda prognoser, utarbetade med samma

metoder, har lyckats. Den fortsatta diskussionen följer dessa linjer.

Detta är förutsättningarna

Antagandet om befolkningsutvecklingen är medelalternativet i statistiska centralbyråns befolkningsprognos (Stat. meddelanden B 1965:8). I detta alternativ räknas med fortsatt nedgång i dödligheten för alla åldersgrupper utom för män över 65 år och för kvinnor över 80 år. I dessa senare fall antas dödligheten ligga kvar på 1964 års nivå. Fruktsamheten kommer enligt befolkningsprognosens medelalternativ att ligga kvar på 1964 års — jämförelsevis höga — nivå. Slut-

ligen bygger befolkningsantagandet på ett fortsatt årligt invandringsöverskott på 10 000 personer. Enligt dessa antaganden kommer 1970 års befolkning att uppgå till 8 064 000 personer. De två ytterlighetsalternativen — där fruktsamhetsantagandena är olika — avviker från medelalternativet med endast 0,7 procent.

Den totala privata konsumtionen 1970 — vilken används som inkomstmått i prognosen — kan inte bestämmas inom ett lika snävt intervall. Svårigheten ligger bl a i att bedöma hur bruttonationalprodukten kommer att användas för olika efterfrågeändamål: investeringar, offentlig konsumtion, privat konsumtion. Därtill kommer osäkerheten i uppskattningen av själva ramen, nämligen bruttonationalproduktens storlek 1970.

En viktig erfarenhet från tidigare konsumtionsprognos är att prisutvecklingen ägnats för liten uppmärksamhet.

I den prognos som har redovisats ovan räknade vi med att den totala privata konsumtionen under den återstående delen av 1960-talet kommer att årligen stiga med 2,5 procent per capita, motsvarande en ökning om totalt 3,3 procent. I rapporten redovisas också ett annat prognosalternativ, där totalkonsumtionen har antagits växa med 3,8 procent per år.

Båda alternativen innebär en betydligt långsammare ökningstakt än under 1960-talets första hälft, då den totala privata konsumtionens årliga tillväxt uppgick till 4,6 procent. Antagandet innebär att standardökningen för den förvärvsarbetsande befolkningen blir speciellt långsam. Betydande delar av konsumtionsökningen är nämligen bundna för den antalsmässigt starkt växande pensionärsgruppen, som av statsmakterna tillförsäkrats realinkomsthöjningar uppgående till ungefär 4,5 procent per år; vidare får i sammanhanget beaktas att antalet barn kommer att växa starkt, vilket också ökar den aktiva befolkningens försörjningsbörda.

Prisutvecklingen

Prisutvecklingen har hittills präglats av några genomgående tendenser. Som följd av löneutvecklingen har priserna för arbetsintensiva tjänster — hårfrisörsarbeten, hemhjälp, skradderiarbeten o dyl — stigit betydligt snabbare än priserna i övrigt. Den tekniska utvecklingen, rationaliseringar samt stordriftsfördelar har slagit igenom kraftigast för industriprodukter, som har stigit långsammare eller i vissa fall to m sjunkit i pris.

På några områden där statsmakterna vill uppnå vissa mål används ofta priset som instrument i denna politik. Därför lämnas inte fritt spelrum för marknadskrafterna i prisbildningsprocessen på hyresmarknaden, på marknaden för jordbruksprodukter eller på alkoholhaltiga drycker.

I prognosen har vi förutsatt att såväl de trender som har karakteriserat prisutvecklingen hit-

tills som den statliga politiken på de reglerade områdena kommer att bestå under prognosperioden.

Som det torde ha framgått av det som sagts hittills, framkom de förutsättningar som prognosen är byggd på ofta som ett slags medelväg mellan andra utvecklingsalternativ, som i dag betraktas som ytterlighetsfall. Därför är det lämpligt att laborera med olika alternativ, vilket skett exempelvis för inkomstutvecklingen. Det vore lika väl motiverat att göra alternativa befolknings- och prisantaganden. Av framställningstekniska skäl har emellertid endast två prognosalternativ utarbetats. De som använder prognosen måste emellertid ta hänsyn till andra utvecklingsalternativ och själva göra en kritisk granskning av prognosens förutsättningar.

Metodens tillförlitlighet

För att bereda läsaren möjlighet till en konkretare bedömning av den använda prognosmetodens tillförlitlighet kommer här att i korthet visas de resultat man har uppnått med IUI:s tidigare konsumtionsprognos, som avsåg en tioårsperiod från 1955. Någon slutlig bedömning är ännu inte möjlig och denna redovisning avser sju prognosperiodens tio år; den går alltså fram till 1962. Även denna prognos har utarbetats för två inkomstökningalternativ. Den faktiska utvecklingen kommer i det följande att jämföras med prognosens medelalternativ, som motsvarar en 2,5-procentig inkomstökning per capita. Prognosen utarbetades för 55 undergrupper av varor och tjänster, vilka sedan summerats till 8 huvudgrupper.

Vad den prognosticerade nivån beträffar, har prognosen avvikit från 1962 års faktiska nivå med mindre än tio procent för 29 undergrupper, vilka svarade för ungefär två tredjedelar av de totala konsumtionsutgifterna. Ännu gynnsammare är bilden beträffande huvudgrupperna. Inom samma felmarginaler återfinns fem huvudgrup-

per, som svarar för ca 86 procent av de totala konsumtionsutgifterna. Nivån för 1962 har däremot felprognosticerats med över 20 procent för 15 undergrupper (utgiftsandel 18 procent) och för huvudgruppen rekreation (utgiftsandel 5 procent.)

Nivåuppskattningen blev särskilt god — mindre än 5 procent fel — för exempelvis grupperna potatis och rotfrukter; grönsaker och frukter; fisk; tobak; bränsle och lyse; musikinstrument; konst; antikviteter; cyklar. De sämsta nivåuppskattningarna gällde undergrupperna kaffe, te och kakao; trikåvaror; motorcyklar och vissa undergrupper av rekreativkaraktär.

Förutom den absoluta nivån tilldrar sig förändringstakten stort intresse i prognossammanhang. I detta avseende kan prognosen också betecknas som tämligen lyckad. Förutom för grupperna med god nivåuppskattning (se ovan), ligger den prognosticerade förändringstakten nära den faktiska även för socker och choklad; bostadshyra; möbler; hemtextilier; dammsugare; ur och guldsmedsvaror; bilköp och bildrift; foto.

Vilka är svagheter?

Vad har nu den tidigare prognosen givit för erfarenheter? Vilka svagheter har man upptäckt?

För det första har det visat sig att prognosticering är speciellt svår av de konsumtionsområden som påverkas mest av den tekniska utvecklingen och där innovationsaktiviteten är livlig. Exempel på dessa misslyckade prognoser är prognoserna för radio och tv.

Produktionsteknikens utveckling inom trikåindustrin har "förstört" trikåprognosen och substitutionsvägen även prognosen för konfektioneerade plagg. Den nya tekniken på trikåområdet gjorde nämligen att trikåvarorna i allt högre grad har blivit användbara även för ytterkläder. Medan prognosutfallet är dåligt för dessa grupper var för sig, är överensstämmelsen nästan perfekt

för de båda grupperna sammanslagna.

En annan erfarenhet är att på flera områden har substitutionseffekter inte blivit tillräckligt beaktade. Effekten av bilbeståndets utveckling på motorcykelbeståndet är tex starkt underskattad i prognosen. Samma sak gäller på rekreativområdet för nöjesutgifternas överprognosticering, där alltså televisionens dämpande effekt varit större än beräknat. Som följd av felaktigheter i substitutionseffektens uppskattning blev prognoserna för huvudgrupper bättre än för undergrupper. Inom en och samma huvudgrupp är substitutionsmöjligheterna stora — exempelvis mellan trikå och konfektion inom beklädnadsgruppen — och felprognosticering av undergrupper neutraliserar varandra på huvudgruppsnivå.

En viktig erfarenhet från den tidigare prognosen är att prisutvecklingen har ägnats för liten uppmärksamhet. Allt för ofta förutsatte man oförändrade relativa priser. Detta är dock troligen det mest orealistiska antagande man kan göra och det var en av anledningarna till att en del prognoser har slagit fel.

Erfarenheterna med den tidigare prognosen är dock till övervägande del positiva. Prognosen har på ett tillfredsställande sätt kunnat förutse utvecklingen på de flesta konsumtionsområden och för några grupper har den varit mycket lyckad. Det finns därför goda förhoppningar — inte minst med hänsyn till de lärdomar som kunnat utnyttjas från den förra prognosen — att de nya prognoserna beskriver konsumtionsutvecklingen för de framförvarande 5—6 åren med små felmarginaler.